

Seval Şahin, *Talih, Tesadüf ve İrade Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romancılığı Üzerine Düşünceler*, İstanbul: İletişim, 2019, 142 s.

Değerlendiren: Sümeyye Dinler Köksal

Ahmet Hamdi Tanpınar, hakkında çok fazla sözün söylendiği, çokça metnin kaleme alındığı Türk edebiyatının güçlü kalemlerinden birisidir. Ahmet Hamdi Tanpınar; romancılığı, beslendiği kaynaklar, estetik anlayışı, dünya görüşü ve fikirleri bakımından eleştirmenlerin daima gündemindedir. Tanpınar'ı anlamak bakımından onun hakkında ortaya çıkan her yeni inceleme dikkate değerdir. Seval Şahin de on dört yıl önce kaleme aldığı tezine yeniden dönüp Tanpınar'ı ve onun romancılığını aydınlatacak yeni bir yön bulmuştur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyesi olan Seval Şahin; edebî biçimlerin sosyolojisi, edebiyatta gündelik hayat ve polisiye romanla ilgilenmektedir. Seval Şahin, 2005 yılında tamamladığı “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâye ve Romanlarında Oyun” başlıklı doktora teziyle Tanpınar'ın romancılığına farklı bir açıdan bakar. Şahin, daha sonra *Modernizmin Oyunu Oyunun Modernizmi: Tanpınar'da Oyun* adıyla da kitaplaşmış olan tezinden hareketle *Talih, Tesadüf ve İrade*'yi kaleme alır. Şahin; kitabının “Sunuş” yazısında da belirttiği üzere, Tanpınar'ın hikâyelerini ve *Aydaki Kadın* romanını kapsam dışı bırakarak ve oyun kavramını incelemenin dışında tutarak yazdığı bu yeni kitabının Tanpınar'ın romancılığına odaklanmasını amaçlamıştır. Nitelikli bir ayıklama yoluyla tezin bütününden Tanpınar'ın romancılığı hakkındaki görüşlerini görünür kılmayı hedefleyen Şahin, kendi tezine bu açıdan yaklaşır. Şahin'in “tezi ayıklama yoluyla Tanpınar'ın romancılığına dair birtakım noktaları açığa çıkarma” yöntemi, yeni esere herhangi yeni bir yaklaşım ya da ifade eklenmemesi sorununu doğurmuştur. Bu da Şahin'in “yeni bir eser” iddiası ile çelişmektedir.

@ Dr., İnönü Üniversitesi. sumeyye.koksal@inonu.edu.tr

ID <https://orcid.org/0000-0001-5273-6448>

© İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0242
insan & toplum, 2020.
insanvetoplum.org

Seval Şahin, eserini *Mahur Beste, Sahnenin Dışındakiler, Huzur ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü* roman incelemelerini bölümlere ayırarak oluşturur. Her eserde Tanpınar'ın romancılığının ayrı bir yönünü ele alan Şahin, amaçladığı konuya zaman zaman bütün olarak bakmakla okuyucuyu parçalı düşünmekten kurtarır. Nitekim bu bağlantılar olmaksızın kitabın, Tanpınar'ın romancılığını aydınlatma dışında, aynı noktaya yöneldiği söylenemez. Bu bağlantılara örnek olarak Mümtaz, Cemal ve Behçet Bey karakterlerinin karşılaştırmaları, ortak yanları ve talihlerindeki birtakım benzerlikler Tanpınar'ın roman dünyasının ipuçlarını vermesi yönüyle bütün olarak ele alınmasını gerektirir. Benzer şekilde Şahin, eserinde incelediği tüm romanlarında Tanpınar'ın yarım kalmışlığına vurgu yapar. *Mahur Beste* romanında mahur beste, *Sahnenin Dışındakiler*'de Cemal'in tiyatro eseri, *Huzur*'da Mümtaz'ın Şeyh Galip hakkındaki kitabı ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'ndeki Doktor Ramiz'in hatıratı yarım kalmış, tamamlanmamış eserlerdir.

“Mahur Beste ve Çekirdek Zamana Ulaşma” başlığını taşıyan birinci bölümde Şahin, Tanpınar'ın romancılığının Behçet Bey karakterine yansıdığını düşünür (s.26). Tanpınar, Behçet Bey'de sıradanlığın olağandışılığını aramaktadır. Behçet Bey'in sıradanlığı Tanpınar'a hareket alanı sağlamıştır. Şahin'in tespitine göre Behçet Bey karakterinde Tanpınar, kendi iç kavgasını ortaya koyar. Yazarın *Mahur Beste*'de dikkat çektiği esas nokta zaman meselesidir. Tek bir zamanda yaşamaya çalışan Behçet Bey ve zamanı kırmaya çalışan Tanpınar. Çekirdek zaman kavramına değinen Şahin, Behçet Bey'in bölünmez, kalıplaşmış bir zaman içinde yaşadığını ve bu sebeple onun zamana dair problemleri olduğunu belirtir (s.27). Kitapta Behçet Bey'deki bu zaman problemi, Tanpınar'ın kendi içindeki zaman arayışının yansıması olarak yorumlanır. Seval Şahin, *Mahur Beste*'yi Tanpınar'ın romancılığı bakımından yorumlarken çoğunlukla Tanpınar'ın “Mahur Beste Hakkında Behçet Bey'e Mektup” metninden destek almaktadır. Bu mektupta Behçet Bey'i yazan kişi olarak Tanpınar, hem Behçet Bey'in yaradılışı hakkında hem de Behçet Bey'in yazarı hakkında açıklamalar yapma gereği duyar. Bu da Şahin'e romanı yorumlamak adına çokça ipucu sunmaktadır.

Talih, Tesadüf ve İrade'nin ikinci bölümü “İçeride ve Dışarıda Bir Gölge: Sahnenin Dışındakiler” adını alır. Şahin, romanın kurgusunda da bir iç ve dış olma durumu aramaktadır. Mahalle ve ev, iç ve dıştır. Muhlis Bey'in ikili yaşamı, iç ve dıştır. Hayata karşı samimiyetsizliği ile Behçet Bey, iç ve dıştır. Roman mekânlarında oluşan gruplaşmalar iç ve dışı temsil eder (ss. 37-38). Seval Şahin, romanda verilen birtakım sembolik işretleri metnin kurgusu ile özdeşleştirir. Tanpınar'ın romanının ilk cümlelerinde verdiği ipuçlarından onu “okuru için fal bakan bir yazar”

(s.47) olarak gören Şahin, *Sahnenin Dışındakiler*'de Cemal'in bitirdiği tek kitabın fal kitabı olmasını manidar bulur (s.41). Seval Şahin bu çıkarımları romanın muhtelif kısımlarında da yaparak savını güçlendirmektedir. Yazar, iddiasına bir diğer örnek olarak Kudret Bey'in yardımıyla İhsan ve Sabiha öncülüğünde diğer roman karakterlerinin katıldığı Molière'in *Hasis*'inin sergilenmesini gösterir. Şahin, piyeste karakterlerin üstlendikleri roller ile romanda çizilen kaderleri arasında bağlantı kurar. Burada Şahin'in metni yorumlama yöntemindeki başarıya değinmek gerekir. Kurgunun içindeki atıfları, özdeşlikleri ve bağlantıları açığa çıkarmadaki başarısı ile Şahin, okura nitelikli bir tahlil sunmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın estetik anlayışının, modernizme yaklaşımının, tarihe bakışının ve bütün hayat arayışının yansıdığı eseri olarak *Huzur*'u kabul etmek mümkündür. Şahin, *Huzur*'u "acı karnaval" olarak niteleyerek eserinin üçüncü bölümüne "Bir Acı Karnaval: Huzur" başlığını verir. Yazar, "acı karnaval" tanımını Nurdan Gürbilek'ten aktarımla "edebiyatta karnavalvari olan, çoktan geride kalmış bir geleneğin anısından ibaret" olarak verir. *Huzur*'u, acı bir karnaval yapan ise eserde geçmiş başka bir görünümde bugüne taşımak isteğidir. Şahin, Tanpınar'ın karnavalında yaşayanlardan çok ölülerin yani geçmişin bulunmasının onu acılaştırılan taraf olduğuna dikkat çeker (s.75). Şahin'in bu değerlendirmesine karşı *Huzur*'daki geçmiş algısına Tanpınar'ın zaman anlayışından bakmak gerekir. Tanpınar'ın Bergson felsefesine dayanarak tanımladığı "yekpare zaman" fikri, *Huzur*'daki geçmiş algısının açıklanabileceği farklı bir noktaya işaret eder (Şahin, 2012: s. 470). Buna göre geçmiş bir ölüler diyarı değil bütün bir zamanın parçasıdır.

Şahin, *Huzur*'a bir karnaval olarak baktığında, Mümtaz'ın karnaval ikizi olarak Suat'ı görür. Turan Alptekin'in Suat'ı, Mümtaz'ın iç beni olarak adlandırdığı yorumsuzdan yola çıkarak Şahin, Suat ve Mümtaz arasındaki duygu, düşünce, fikir hatta talih zıtlıklarına dikkat çeker (s.69). Ona göre *Huzur*, içinde barındırdığı zıt karakterleriyle bir karnavaldır. Mümtaz ve Suat zıtlığı bu karnavalın en görünen tarafıdır.

Yazar, romanı Mümtaz'ın Nuran'la olan ilişkisi doğrultusunda aydınlatılabileceği görüşünden yola çıkarak Nuran'ın Mümtaz'ın dünyasındaki yerini irdeler. Mümtaz'ın ruhu, sanatı, estetiği, zevki, zihni, Nuran filtresinden süzülerek berraklaşmaktadır. Şahin, Mümtaz'ın Nuran'la ilgili durumunu şöyle özetler: "O, bütün kâinata Nuran'ın yansımasından bakar" (s.90). Şahin, Mümtaz karakterindeki karmaşıklığı, Tanpınar'ın hem Türk romanıyla hem de kendi roman estetiğiyle kavgası olarak açıklamaktadır.

Şahin'in *Huzur*'da önemseddiği kavramlardan birisi de "tersine teoloji"dir. *Huzur*'da İhsan'ın Suat'a yakıştırdığı "tersine çevrilmiş teoloji" kavramını Şahin, bütün

roman karakterleri için düşünür. Ona göre, romandaki ifadesiyle “ârâftaki yüzbinlerce ruh”, roman karakterlerinin zihinlerinde tersine çevrilmiş teolojiler olarak yer bulur. Şahin’in, teoloji ile ilgili dipnotunda verdiği açıklama konuya berraklaştırıcı bir katkı sunar. Teolojinin burada din bilimi değil, din hâline gelen düşünce sistemi olduğunu belirten Şahin, kavramı değerlendirme boyunca bu anlamıyla kullanır. Kitapta *Huzur*’daki musiki, aşk, ölüm ve düşünceler tersine çevrilmiş teolojinin unsurları olarak belirlenir ve maddesiz olmalarına vurgu yapılır. Şahin, tersine çevrilmiş teolojideki maddesiz maddeleri huzura götüren araçlar olarak yorumlamaktadır. Ayrıca Şahin, *Huzur* romanının *İlahî Komedyası*’nın bir versiyonu olarak görülebileceğini iddia eder. Fakat yazar bu konuda fazla derinleşmez. Bununla ilgili olarak bir miktar daha bilgiye, yazarın tezinden ulaşılabilir.

Kitabın son bölümü *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün değerlendirmesine ayrılmıştır. “Bir Muaddel Kitap: Saatleri Ayarlama Enstitüsü” başlığını taşıyan bu bölümde yazar, romanın Karagöz-Hacivat oyunlarına benzerliğini inceler. Şahin’e göre *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, kurgusunda çokça gölge oyununa dair unsurlar barındırmaktadır. Halit Ayarcı ve Hayri İrdal’ın diyaloglarını bir türlü doğru anlamayan Karagöz Hacivat diyaloglarına benzeten Şahin, romanda Hayri İrdal’ın halasının ölüp yeniden dirilmesi kurgusunun Karagöz-Hacivat temsillerden birinde de olduğunu vurgular. Şahin, romandaki çoğu olay ya da durumun Karagöz-Hacivat temsillerinden birisiyle bağdaşabileceğinin tespitini yapar. Şahin, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nde karakterlerin ya da nesnelere isimlendirilmesi ve bu isimlendirmede sık yapılan değişiklikleri de oyun kavramına bağlar. Ona göre, roman zaman zaman değişerek süregelen bir oyundur. Karakterler, rollerine göre farklı isimler almakta, bir kısmı da çoğu zaman gerçekliğin dışında yaşamaktadır.

Şahin’in, üslubundaki açıklık ve nitelikli anlatım takdire değer bir noktadır. Yazarın okuyucuyu boğmadan ve dağıtmadan konuyu anlatabilmesi, kitabı akıcı bir eser kılar. Fakat eserde iki yerde, *Huzur* ve *Sahnenin Dışındakiler*’in yazılış tarihi ile ilgili diğer kaynaklara göre farklılık arz edecek durumlar söz konusudur. Şahin, *Mahur Beste*’deki zaman fikrini değerlendirirken Tanpınar’ın bu konuyu diğer eserlerine de yaydığını belirtir. Burada “Tanpınar, bu bozuk saati *Sahnenin Dışındakiler*’de iç dünyasını ortaya koyarak onarmaya çalışır, *Huzur*’da ise bu saatin onarılamayacağını anlayıp Mümtaz’ı ondan kaçıracaktır” (s.27) cümlesi Tanpınar’ın arayışının önce *Sahnenin Dışındakiler*’de sürdürüldüğünü, devamında ise *Huzur*’da sonlandığını ima eder. Oysa hikâye zamanı olarak *Sahnenin Dışındakiler* daha erken bir dönem ele alsada yazılış tarihi olarak *Huzur* daha öncedir. Benzer şekilde, *Sahnenin Dışındakiler* ile ilgili bir tespitten ardından Şahin, “(...) daha sonra bu çaba devam

edecek; Tanpınar *Huzur*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, *Aydaki Kadın* ve ‘Yaz Yağmuru’ hikâyelerini yazacaktır” (s.49) cümlesini kurarak *Huzur*’un daha sonra yazıldığını belirten ifadeler kullanır. Handan İnci’nin öncülüğünde 2018’de kullanıma açılan Tanpınar Merkezi’nin internet adresinde, *Huzur*’un tefrika tarihi 22 Şubat – 2 Haziran 1948; kitap olarak basımı ise 1949 olarak gösterilir. *Sahnenin Dışındakiler* ise 10 Mart – 29 Mayıs 1950 olarak belirtilir (İnci, 2019). İnci Enginün’nün *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* (2007: s.230) ve Sevim Kantarcıoğlu’nun *Yakınçağ Tarihimizde Roman* (2008: s.393) eserlerinde de aynı bilgiye ulaşmak mümkündür.

Talih, *Tesadüf* ve *İrade* eseri ile Şahin, Tanpınar’ın romancılığını farklı yönleriyle tahlil etmiştir. Romanlara daha incelikli bir bakışla yaklaşarak karakter, biçim ve kurguyu birbirine bağlar. Tanpınar’ın çok yönlülüğü ve zengin bir altyapıya sahip kalemi araştırmacılar için her daim eserlerinde incelemeye dair taze, dokunulmamış bir alan sunmaktadır. Şahin’in Tanpınar’da ele aldığı nokta onun romancılığının ince ayrıntılarını ve uç noktalarını açığa çıkarmaktır. Böylece Tanpınar kitaplığında tamamlayıcı bir parça olarak yer almaya hak kazanır.

Kaynakça | References

- Enginün, İ. (2007). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- İnci, H. (2019). Tanpınar Merkezi <http://www.tanpinarmerkezi.com/kitaplari/> adresinden 31.12.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Kantarcıoğlu, S. (2008). *Yakınçağ Tarihimizde Roman*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Şahin, İ. (2012). *Ahmet Hamdi Tanpınar, Haz ve Günah, Bir Tanpınar Yorumu*, İstanbul: Kapı Yayınları.